

Наталія Валеріївна Єзерська,

здобувач Київського національного університету імені Тараса Шевченка, практичний психолог Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

УДК 159.9.075

ДЕСКРИПТОРИ ЩАСТЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЯК ПОКАЗНИКИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Описаны эмпирические исследования подростков, которые указывают на то, что основными факторами субъективного благополучия является самоактуализация, позитивное эмоциональное состояние, ощущение нужности, принадлежности, личностная адаптированность, цели в жизни, самопринятие, личностный рост, эмоциональная направленность личности.

Ключевые слова: субъективное благополучие, счастье, подростки, эмоциональная направленность личности, адаптированность, самореализация, духовное богатство.

Empiric researches of teenagers, that specify on that the basic factors of subjective prosperity are само actualization, positive emotional state, feeling of necessariness, belonging, personality adapted, aims in life, personality increase, emotional orientation of personality, are described in the article.

Key words: subjective prosperity, happiness, teenagers, emotional orientation of personality, adapted, self-realization, spiritual wealth.

Переживання благополуччя/неблагополуччя є інтегративним явищем. На нього впливають різні аспекти буття підлітка. У ньому поєднано багато особливостей ставлення підлітка до себе та навколишнього світу. Поняття «суб'єктивне благополуччя», що широко використовують в зарубіжній психологічній літературі, стало предметом пильної уваги вітчизняній психології порівняно нещодавно.

Суб'єктивне благополуччя підлітка передбачає наявність соціально нормативних ціннісних установок, реалізація яких визначається комплексом умов соціалізації. Воно пов'язано також зі стереотипами, що вироблені суспільством та сприймаються підлітком у процесі соціалізації. Коли підліток потрапляє в будь-яке соціальне оточення, то він приймає норми та правила цього оточення, автоматично засвоює риси, притаманні цьому суспільству.

Поняття задоволеності та благополуччя підлітка формуються на засадах суб'єктивного емоційно розфарбованого ставлення до змістовних подій та явищ. Внутрішній комфорт, духовна рівновага, задоволеність якістю життя дають змогу підлітку відчути себе щасливим.

Розвиток знань про благополуччя відбувається незалежно від окремих шкіл і напрямів, стимулюючи їх

власною логікою і не завжди перетинаючись. Невирішеною залишається проблема розроблення єдиного поняття, хоча аналіз праць зарубіжних і вітчизняних психологів надає можливість виокремити загальні характеристики цього феномена.

Існують три компонента, з яких складається суб'єктивне благополуччя:

- 1) задоволеність життям;
- 2) позитивні емоції;
- 3) негативні емоції.

Суб'єктивне благополуччя буде вищим, якщо у людини буде більше позитивних та менше негативних емоцій і вона відчуватиме задоволеність власним життям, що не є емоційним оцінюванням, а містить момент когнітивного судження. На сьогодні ця структура є загальноновизнаною, іноді вона видозмінюється або розширюється [1].

Функціональна побудова суб'єктивного благополуччя досить неоднозначна. Так, Р. Шаміонов виділяє чотири основні взаємопов'язані функції.

Перша функція – регулятивна (функція адаптації) – регламентує самопочуття, внутрішнє особистісне ставлення до взаємин із зовнішнім світом, забезпечуючи ідентичність поведінки особистості до вимог соціального оточення, досягнення внутрішньо

особистісної комфортності, а також самосприйняття в соціумі.

Другою є функція управління когнітивними процесами (забезпечує адаптацію і інтеграцію особистості в соціумі). Вона реалізує їх з перманентним співвідношенням, моделюванні, структуруванні консолідації в індивідуальному когнітивному просторі.

Третя – це функція розвитку, що сприяє врівноваженню системи, забезпечуючи творчий рух як у бік внутрішнього саморозвитку, так і в забезпечення зовнішніх умов з метою задоволення вищих потреб (наприклад, реалізація поставлених цілей, здібностей, розвиток власної особистості тощо [3]).

Четверта – це «поведінкова» функція, що забезпечує вибір стратегій поведінки залежно від локусу благополуччя і спрямованості особистості [2]. Таким чином, від початку вивчення проблеми суб'єктивного благополуччя особистості відбулася істотна зміна з огляду не лише на поняття цього складного психологічного явища, а і на його структуру, механізми формування та функції.

Аналіз наукових праць російських та зарубіжних авторів свідчить про складність та різноманітність досліджуваного феномена. Очевидно, що розробити універсальну структуру цього психологічного явища неможливо. Унікальність суб'єктивного благополуччя полягає в тому, що механізми його формування перебувають як в соціальному середовищі, так і у внутрішньому світі, однак суб'єктивне благополуччя постає механізмом регуляції виборчої активності суб'єкта в різних сферах соціальної життєвої діяльності.

Необхідність вивчення чинників суб'єктивного благополуччя учнів зумовлена значною кількістю соціально-психологічних проблем, супутніх процесу інтернатної соціалізації, що спричиняють підвищення рівня таких негативних явищ, як тривожність та агресивність, нервово-психічна напруженість, вичерпання психологічних ресурсів, що викликають відхилення в емоційній, когнітивній, мотиваційно-смісловій сферах особистості, асоціальної поведінки та інших явища, загострюючими адаптаційні процеси.

Головна мета цієї статті полягає в представленні результатів емпіричного дослідження та здійсненого аналізу чинників суб'єктивного благополуччя обдарованих учнів підліткового віку в інтернатних умовах навчання та обдарованих – у загальноосвітніх навчальних закладах.

На початку нашого дослідження ми висунули гіпотезу, припущення: рівень суб'єктивного благополуччя учнів підліткового віку визначається специфічними соціально-психологічними факторами, які містять умови первинної соціалізації, характер соціальних взаємин учнів, показники мотивації світогляду, а також індивідуальні якості особистості.

Ми досліджували чинники суб'єктивного благополуччя. В дослідженні брали участь обдаровані учні з інтернатними умовами проживання віком 13–15 років на базі Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса

Шевченка, міста Києва (100 осіб), учні Русанівського ліцею міста Києва (100 осіб), учні ЗНЗ № 304 Святошинського р-ну міста Києва (100 осіб). Загальна кількість респондентів – 300 осіб.

Дослідження було реалізовано за допомогою таких методик: «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» (Б. Додонов), опитувальник особистісної орієнтації Е. Шострома (коротка форма, розроблена С. Джоунс та М. Крендалл), методика О. Власова «Суб'єктивне благополуччя», тест «Визначення особистісної адаптованості школярів», методика «Шкала тривожності» Ф. Тейлора, копінстратегія «Людина під дощем».

Для обробки отриманих даних було використано пакет програм SPSS для операційної системи Windows (SPSS for Windows) версія 21.0 та програма Microsoft Office Excel – 2010.

За результатами нашого дослідження методом кореляції К. Пірсона було виявлено, що для забезпечення суб'єктивного благополуччя учнів підліткового віку в умовах спеціалізованого інтернатного перебування необхідно встановити чинники суб'єктивного благополуччя, а саме: «цілі у житті» – 15 %, «самоприйняття» – 14 %, (адекватна самооцінка, саморозуміння, рефлексії власного внутрішнього світу та вчинків), «особистісна адаптованість» – 10 %, «особистісне зростання» – 10 %, «практична емоція» – 8 % (потреба в активних діях, досягнення результатів) «автономія» – 7 % (наявна міра незалежності будь-якого явища), «гностична емоція» – 7 % (потреба отримувати нові знання), «позитивне оточення» – 7 %, «управління оточуючим» – 6 %, «альтруїстична емоція» – 6 % (потреба надавати допомогу, віддавати, ділитися), «комунікативна емоція» – 5 % (потреба у спілкуванні), «самоактуалізація» – 5 % (розвиток особистісних можливостей) (рис. 1).

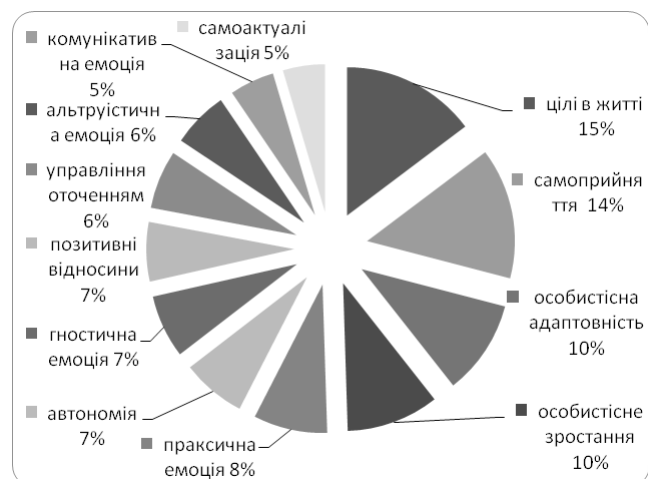

Рис. 1. Поділ чинників суб'єктивного благополуччя

Отримані чинники дозволяють підліткам відчувати себе щасливим.

Також нами на базі УФМЛ було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення суб'єктивного розуміння щастя підлітків [5].

Для дослідження було використано авторську анкету, методика самооцінки Дембо – Рубінштейн та Оксфордський опитувальник щастя М. Аргайла.

Опитувані передбачали відповіді на відкриті питання анкети. За допомогою методу контент-аналізу ми виділили найбільш поширені дескриптори, через які підлітки описують власне розуміння щастя: *позитивний емоційний стан* (гармонія, безтурботність, задоволеність життям, почуття благополуччя, приємні відчуття, абсолютний спокій, радість); *відчуття потреби, належності* (наявність рідних та близьких, які люблять та цінують, друзів, коханої людини); *здоров'я* (особисте та рідних); *самореалізація* (улюблена діяльність, успішність, здійснення мрій), *матеріальний стан* (високооплачувана робота, наявність грошей, відсутність матеріальних проблем); *духовне багатство* (віруюча, порядна, високоморальна людина) (рис. 2).

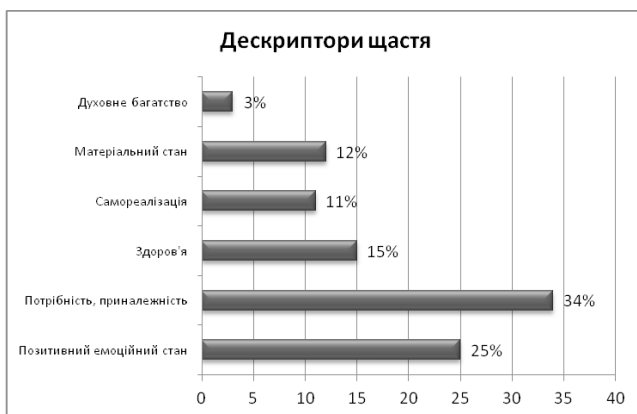

Рис. 2. Основні дескриптори щастя за молодіжними та підлітковими уявленнями

Більша частина підлітків (34 %) вважає, що щастя – це потреба близьким та приналежність до групи. Щастя для них – це мати гарні відносини з рідними, мати друзів, власну родину, кохати і бути коханим. Це цілком закономірний результат, адже у підлітковому віці провідним видом діяльності є *інтимно-особистісне спілкування*. Так, 25 % опитуваних вважає, що щастя полягає у відчуттях *радість* та *задоволеності* життям, що зумовлюють піднесений емоційний стан. Факторами щастя у цьому контексті було названо вміння радіти життю, не пригнічуватись через проблеми та невдачі. Міцне здоров'я як ознака щастя опинилось на третьому місці (15 % респондентів). 12 % опитуваних вважають, що щастя, – це відсутність матеріальних проблем. Серед факторів щастя крізь призму *матеріального* було названо наявність житла, грошей, кар'єри з гарними доходами. 11 % впевнені, що щастя полягає в самореалізації. *Духовне багатство* як синонім щастя розглядають лише 3 % респондентів. Духовність посідає нижчі сходинки у ціннісній структурі молодіжних уявлень про щастя, що узагальнено відображає сучасну спрямованість соціуму: отримувати максимум задоволення від споживання.

Питання щодо шляхів досягнення щастя виявилось для багатьох опитуваних надто складним: 30,3 % підлітків на нього не відповіли.

Більшість підлітків вважає, що для досягнення щастя потрібно обрати мету і непинно рухатись до неї (18,7 %). 13,3 % респондентів дали відповідь, що щастя можна досягти через досягнення успіху. 11,5 % вважає, що спосіб досягнення щастя – радіти життю кожен день. Інша частина підлітків впевнена, що шлях до щастя полягає в допомозі іншим людям (10,5 %).

Дослідження загального суб'єктивного благополуччя методом кореляції К. Пірсона виявило

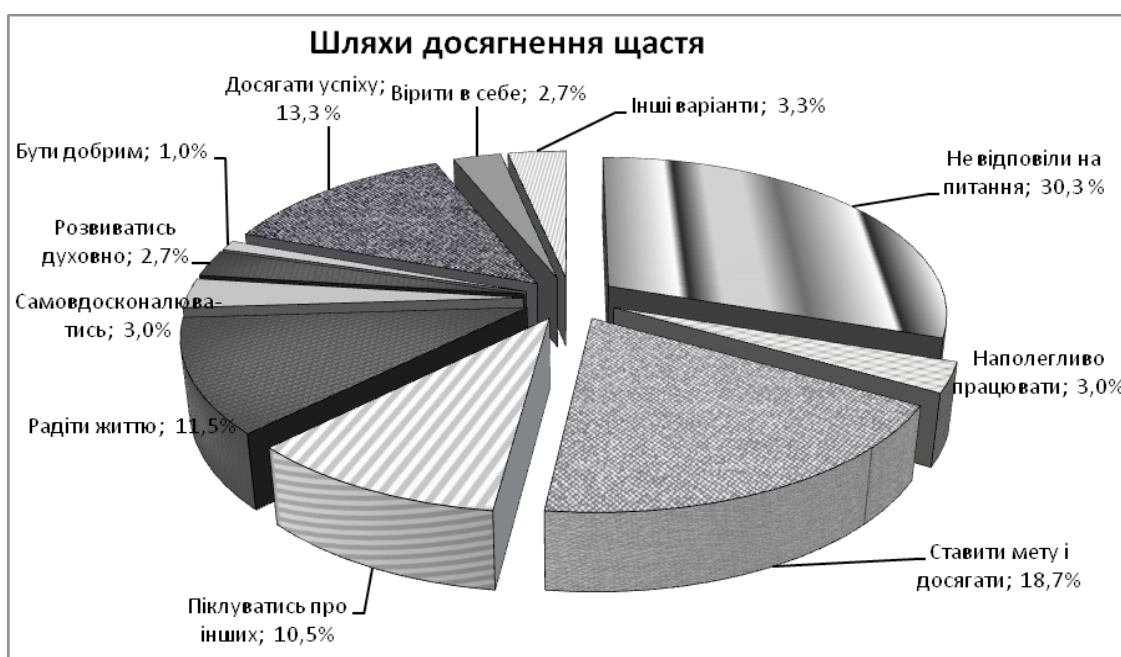

Рис. 3. Молодіжні уявлення про шляхи досягнення щастя

найсильніший позитивний кореляційний зв'язок між незалежними вибірками, а саме: за шкалою «цілі в житті» ($r = 0,620^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «самоприйняття» ($r = 0,603^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою «особистісна адаптованість» ($r = 0,435^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «особистісний зростання» ($r = 0,426^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «практична емоція» ($r = 0,339^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «автономія» ($r = 0,295^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «гностична емоція» ($r = 0,291^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «позитивне оточення» ($r = 0,273^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «управління оточуючим» ($r = 0,269^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «альтруїстичною емоцією» ($r = 0,259^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «комунікативна емоція» ($r = 0,206^*$ при $p < 0,05$); за незалежною вибіркою «самоактуалізація» ($r = 0,194^*$ при $p < 0,05$). Негативного кореляційного зв'язку не виявлено (рис. 3).

Статистична значущість «суб'єктивного благополуччя» має середній показник (46,0763), підлітки, які проживають у гуртожитку, мають середню значущість (46,0137), підлітки, які не проживають у гуртожитку мають середню значущість (46,1778).

Дослідження загального рівня тривожності методом кореляції К. Пірсона виявило найсильніший кореляційний зв'язок між вибірками «загальна тривожність» за шкалою «самоцінна тривожність» ($r = 0,928^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «міжособистісна тривожність» ($r = 0,830^{**}$ при $p < 0,01$). Також виявлено негативний кореляційний зв'язок «загальної

тривожності» з незалежною вибіркою «особистісна адаптованість» ($r = -0,252^*$ при $p < 0,05$); зі шкалою «управління оточуючими» ($r = -0,226^*$ при $p < 0,05$); зі шкалою «пугністична емоція» ($r = -0,197^*$ при $p < 0,05$).

Порівняння загальних показників статистичної значущості за методикою Т-критерію Ст'юдента «загальної тривожності» має середній показник (42,6441) – нормальний рівень. Показник у підлітків, які проживають в гуртожитку (42,5342), мають менший показник ніж у підлітків, які не проживають у гуртожитку (42,8222) (табл. 1).

Статистична значущість шкали «шкільна тривожність» має середній показник (14,5847) – нормальний рівень. Підлітки, які проживають у гуртожитку (14,3562), мають менший показник ніж підлітки, які не проживають у гуртожитку (14,9556) (табл. 2).

Статистична значущість шкали «самоцінна тривожність» має середній показник (14,7373) – нормальний рівень. Підлітки, які проживають у гуртожитку (14,6301) мають менший показник ніж підлітки, які не проживають у гуртожитку (14,9111) (табл. 2).

Статистична значущість шкали «міжособистісної тривожності» має середній показник (13,6356) – нормальний рівень, підлітки, які проживають у гуртожитку (13,9452) мають менший показник ніж підлітки, які не проживають у гуртожитку (13,1333).

Дослідження незалежної вибірки «особистісна адаптованість» методом кореляції К. Пірсона дало змогу встановити найсильніший позитивний кореляційний зв'язок між незалежними вибірками: за

Таблиця 1

Порівняльні групі статистики

Чинник	Загальний	У гуртожитку	Не в гуртожитку
Цілі в житті	7,6864	7,5753	7,8667
Самоприйняття	8,0339	7,9315	8,2000
Особистісна адаптованість	50,0678	51,3014	48,0667
Особистісне зростання	8,1271	8,2055	8,0000
Практична емоція	6,0000	5,7917	6,3333
Автономія	7,3559	7,1370	7,7111
Гностична емоція	5,0940	5,2083	4,9111
Позитивні відносини	8,4407	9,0137	7,5111
Управління оточенням	7,6102	7,6301	7,5778
Альтруїстична емоція	4,3675	4,6528	3,9111
Комунікативна емоція	4,5470	4,8472	4,0667
Самоактуалізація	40,1538	40,1111	40,2222

Таблиця 2

Порівняльні групі статистики рівня тривожності

	Загальна	Шкільна	Самоцінна	Міжособистісна
Загальний рівень тривожності	42,6441	14,5847	14,7373	13,6356
У гуртожитку	42,5342	14,3562	14,6301	13,9452
Не в гуртожитку	42,8222	14,9556	14,9111	13,1333

загальною шкалою «суб'єктивне благополуччя» ($r = 0,435^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «цілі в житті» ($r = 0,382^{**}$ при $p < 0,01$); за шкалою «самоприйняття» ($r = 0,381^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «комунікативна емоція» ($r = 0,316^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «альтруїстична емоція» ($r = 0,278^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «особистісне зростання» ($r = 0,264^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «гловістична емоція» ($r = 0,258^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою «самоактуалізація» ($r = 0,258^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «практична емоція» ($r = 0,243^{**}$ при $p < 0,01$); за незалежною вибіркою шкали «позитивні відносини» ($r = 0,216^*$ при $p < 0,05$).

Зворотний негативний кореляційний зв'язок з незалежною вибіркою шкали «гедоністична емоція» ($r = -0,258^*$ при $p < 0,05$); з незалежною вибіркою шкали «самоцінна тривожність» ($r = -0,252^*$ при $p < 0,05$); з незалежною вибіркою шкали «загальна тривожність» ($r = -0,252^*$ при $p < 0,05$).

Порівняння загальних показників статистичного значення за методикою Т-критерію Ст'юдента «особистісна адаптованість» має середній показник (50,0678) – неочевидний рівень «особистісної не адаптованості». Підлітки, які проживають у гуртожитку (51,3014), мають неочевидний рівень «особистісної не адаптованості», а підлітки, які не проживають в гуртожитку (48,0667) мають очевидний рівень неадаптованості.

Дослідження незалежної вибірки «самоактуалізації» методом кореляції К. Пірсона виявило найсильніший зв'язок з незалежною вибіркою «особистісна адаптованість» ($r = 0,258^{**}$ при $p < 0,01$); з незалежною вибіркою загальної шкали «суб'єктивне благополуччя» ($r = 0,194^{**}$ при $p < 0,01$). Зворотний негативний кореляційний зв'язок наявний зі шкалою «позитивні відносини» ($r = -0,317^*$ при $p < 0,05$).

Порівняння загальних показників статистичного значення за методикою Т-критерію Ст'юдента вибірки «самоактуалізація» встановило середній показник (40,1538) у підлітків, які проживають у гуртожитку (40,1111). Підлітки, які не проживають у гуртожитку (40,222), мають вищий ступінь рівня «самоактуалізації».

Дослідження шкали «цілі в житті» методом кореляції К. Пірсона найсильніший кореляційний зв'язок виявили із загальною шкалою «суб'єктивне благополуччя» ($r = 0,620^{**}$ при $p < 0,01$); зі шкалою «самоприйняття» ($r = 0,405^{**}$ при $p < 0,01$); з незалежною вибіркою «особистісна адаптованість» ($r = 0,382^{**}$ при $p < 0,01$); з незалежною вибіркою шкали «альтруїстична емоція» ($r = 0,331^{**}$ при $p < 0,01$); з незалежною вибіркою шкали «практична емоція» ($r = 0,237^{**}$ при $p < 0,01$); з незалежною вибіркою шкали «гловістична емоція» ($r = 0,200^*$ при $p < 0,05$); з незалежною вибіркою шкали «гностична емоція» ($r = 0,190^*$ при $p < 0,05$). Зворотний негативний кореляційний зв'язок наявний з незалежною вибіркою шкали «гедоністична емоція» ($r = -0,182^*$ при $p < 0,05$).

Порівняння загальних показників статистичного значення за методикою Т-критерію Ст'юдента, «Визначення загальної емоційної спрямованості особистості» (Б. Додонов) виявлено, що у підлітків високий рівень має:

– «практична емоційна спрямованість» – загальний середній показник (6,0000): підлітки, які проживають у гуртожитку (5,7917), підлітки, які не проживають у гуртожитку (6,3333);

– «романтична емоційна направленість» – загальний середній показник (5,5812): підлітки, які проживають у гуртожитку (6,1806), підлітки, які не проживають у гуртожитку (4,6222);

– «гностична емоційна направленість» – загальний середній показник (5,0940): підлітки, які проживають у гуртожитку (5,2083) підлітків, які не проживають у гуртожитку (4,9111).

Середній рівень має:

– «комунікативна емоційна направленість» – загальний середній показник (4,5470): підлітки, які проживають у гуртожитку (4,8472), підлітки, які не проживають у гуртожитку (4,0667);

– «альтруїстична емоційна направленість» – загальний середній показник (4,3675): підлітки, які проживають у гуртожитку (4,6528), підлітки, які не проживають у гуртожитку (3,9111);

– «гедоністична емоційна направленість» – загальний середній показник (3,7265): підлітки, які проживають у гуртожитку (3,5833), підлітки, які не проживають у гуртожитку (3,9556);

– «пугністична емоційна направленість» – загальний середній показник (2,9487): підлітки, які проживають у гуртожитку (3,0972), підлітки, які не проживають у гуртожитку (2,7111);

– «естетична емоційна направленість» – загальний середній показник (2,4701): підлітки, які проживають у гуртожитку (2,9306), підлітки, які не проживають у гуртожитку (1,7333);

– «гловістична емоційна направленість» – загальний середній показник (2,3333): підлітки, які проживають у гуртожитку (2,7083), підлітки, які не проживають у гуртожитку (1,7333).

Низький рівень має «акізитивна емоційна направленість» – загальний середній показник (0,2479): підлітки, які проживають у гуртожитку (-0,3611), підлітки, які не проживають у гуртожитку (1,2222).

Таким чином, дослідження дало змогу емпірично зв'язувати зміст та закономірності суб'єктивного благополуччя підлітків в умовах школи-інтернату.

За результатами нашого дослідження було виявлено, що для забезпечення суб'єктивного благополуччя учнів підліткового віку в умовах спеціалізованого інтернатного перебування необхідними є чинники суб'єктивного благополуччя, а саме: «цілі в житті», «самоприйняття», «особистісна адаптованість», «особистісний зріст», «практична емоція», «автономія», «гностична емоція», «позитивне оточення», «управління оточуючим», «альтруїстичною емоцією», «комунікативна емоція», «самоактуалізація»

(рис. 1). Позитивний прогноз формування чинників суб'єктивного благополуччя підлітків можливий за наявності підсилення механізмів вищезазначених факторів. Основні показники змінюються згідно їх значущістю. Це видно зі загальної групової статистики чинників суб'єктивного благополуччя (табл. 2).

Значуща різниця була виявлена під час порівняння незалежних вибірок за методом Т-критерію, рівняння середніх за шкалами «естетична» ($f = 0,070$) та «самоприйняття» ($f = 0,036$). Це може бути пов'язано з віковими особливостями підлітків. Знайдено різні зв'язки суб'єктивного благополуччя з показниками незалежних методик. Емпіричне вивчення суб'єктивного благополуччя підлітків не обмежується наведеним переліком розглянутих методик.

Актуальність теоретичної та практичної розробки суб'єктивного благополуччя особистості підлітка в інтернатних умовах перебування окреслює перспективи подальшого вивчення цього явища. Природно, що різні психологічні теорії містять психологічні конструкти та маркери щастя.

На основі отриманих результатів розширено та уточнено поняття суб'єктивного благополуччя підлітка. У подальших дослідженнях ми плануємо

розробити рекомендації з організації психологічного супроводу підлітків та підвищення рівня їхнього суб'єктивного благополуччя в освітньому середовищі в інтернатних умовах перебування з низьким рівнем показників суб'єктивного благополуччя.

Використані літературні джерела

1. Куликов Л. В. Здоров'є и субъективное благополучие [текст] / Л. В. Куликов // Психология здоровья / за ред. Г. С. Никифорова. – СПб. : Питер, 2000. – С. 33–45.
2. Шаміонов Р. М. Суб'єктивне благополуччя особистості: психологічна картина і фактори [текст] : монографія / Р. М. Шаміонов. – Саратов : Наукова книга, 2008. – 296 с.
3. Maslow A. H. Motivation Andes personality. – New York: Harper, Reeve of the Andes. 3RD units. 1987.
4. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпритации данных [текст] : учеб. пособие / А. Д. Наследов. – СПб. : Речь, 2004. – 302 с.
5. Бончук Н. В. Суб'єктивне розуміння щастя сучасною молоддю та підлітками [текст] / Н. В. Бончук // Молодий вчений. – 2016. – № 5 (32). – С. 542–548.

